

MISS 33

**Meddelanden från Institutionen för svenska språket
vid Göteborgs universitet**

Att använda SAG

29 uppsatser om Svenska Akademiens grammatik

utgivna av

Elisabet Engdahl och Kerstin Norén

MISS är en oregelbundet utkommande serie, som i enkel form möjliggör spridning av institutionens skriftliga produktion. Innehållet skall kunna vara skiftande: preliminära versioner av vetenskapliga artiklar, utredningar av allmänt intresse, recensioner, forskningsrapporter, licentiatuppsatser m.m. Bidragen är på ett naturligt sätt inriktade på ämnet nordiska språk inklusive svenska, men området får tas i vid mening. Varje enskild författare ansvarar för sitt bidrag. Synpunkter och förfrågningar mottas med tacksamhet.

Modala hjälpverb i SAG och NRG

En jämförelse av grammatisk beskrivning i Svenska Akademiens grammatik och Norsk referansegrammatikk

Marika Lagervall

Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet

1. Inledning

De modala hjälpverben är en verbgrupp som allmänt anses vara svår att definiera och avgränsa och därför är det intressant att se på hur två stora grammatikor som SAG och NRG har behandlat ämnet. Det finns en liten grupp verb som brukar räknas som modala, t.ex. *kunna*, *må*, *måste*, men det är väldigt oklart vilka andra verb som ska räknas med och hur gränsen mot andra slags hjälpverb ska dras. Eftersom de faktiska språkskillnaderna mellan svenska och norska är ganska små motiverar de knappast stora skillnader i beskrivningen och sådana skillnader kan då antas bero på att SAG och NRG beskriver ämnet på olika sätt. Framför allt är jag intresserad av hur de hanterar problemen med definition och avgränsning av en verbgrupp som finns i båda språken.

1.1 Bakgrund

I en tidigare kursuppsats (Lagervall 1999a) jämförde jag sju stycken äldre svenska grammatikböcker och det visade sig att ingen av dem tog upp exakt samma verb i den modala gruppen som någon annan. Det fanns en gemensam kärna av verb som förekom i alla böckerna, men det var stora skillnader i vilka övriga verb som räknades som modala eller modalliknande. De verb som förekom mest och kan sägas vara de traditionella och de mest centrala modalverben är *böra*, *kunna*, *lär*, *må*–*mätte*, *måste*, *skola*, *torde* och *vilja*. Även *få* och *låta*, som ibland togs upp som modala och ibland som modalliknande, kan räknas med.

I grammatikböckerna nämndes också ofta formella egenskaper som var utmärkande för modalverben, men inte heller här var det någon större överensstämmelse. Vanligast var att det framhölls att verben saknar presensändelse och oftast tar infinitiv utan infinitivmärke.

Många av dessa verb finns i alla de övriga nordiska språken med ungefär samma funktion även om det kanske skiljer en del i betydelsen. Att det är ungefär samma verb som kan räknas till de traditionella modalverben även i norskan är därför ingen alltför vågad gissning. Framför allt gäller det *böra*, *kunna*, *må-måtte*, *skola*, *torde*, *vilja*, *få* och *låta* eftersom de övriga verben, dvs. *lära* och *måste*, saknar motsvarigheter i norskan.

1.2 Syfte och metod

Syftet med min undersökning är i första hand att granska hur SAG och NRG avgränsar kategorin modala hjälpverb från andra hjälpverb, och i andra hand att se hur de avgränsar hjälpverben från självständiga verb. Det är dock mycket svårt att skilja det ena från det andra och jag kommer därför inte att försöka separera dessa båda punkter i min undersökning. Eftersom avgränsningen ofta görs med hjälp av hur verben definieras kommer jag även samtidigt att gå in på och jämföra definitioner och viktiga egenskaper hos dessa verb.

I det följande kommer jag att börja med att ge en kort översikt över vad SAG och NRG tar upp och hur de lägger upp beskrivningen av hjälpverb och modalverb innan jag går in på själva jämförelsen. För att underlätta denna ska jag koncentrera mig på de formella respektive de semantiska egenskaper som tas upp i respektive grammatik. Jag kommer också att granska ett par av punkterna lite närmare för att se dels om deras beskrivningar stämmer med verkligheten, dels om skillnaderna mellan NRG och SAG kan motiveras av faktiska språkskillnader.

2. Hjälpverb och modalverb i SAG och NRG

Både SAG och NRG är stora grammatikverk som är relativt nytänkta och som är skrivna i ungefär samma syfte, nämligen att göra en stor och heltäckande grammatik om det egna språket. SAG har ett betydligt större omfång med fyra band mot NRGs enda, men ambitionsnivån är hög i båda verken. Ingen av dem bygger på någon speciell teori, utan båda säger sig bygga på såväl traditionella som moderna

teorier. Även målgruppen är ungefär densamma, enligt SAG "språkvetare och andra språkintresserade" (1999 1:38) och enligt NRG "mange ulike brukergrupper – både med og uten spesialkunnskap om språk" (1997:5). Den största skillnaden mellan dem, förutom språket, ligger då i omfånget som också tillåter SAG att vara mer utförlig i sina beskrivningar.

2.1 Uppläggning av beskrivningen

Skillnaden i omfång märks också tydligt på deras beskrivningar av hjälpverb och modalverb där SAG har en betydligt längre och mer fyllig framställning än NRG. I båda två är redogörelsen för hjälpverb och modalverb uppdelade på flera olika ställen och man får leta i olika delar av verken för att kunna läsa allt som rör detta ämne.

SAG har ett delkapitel om hjälpverb i kapitlet Verb i del 2, och därifrån hänvisas till andra delar av Verb-kapitlet, t.ex. under Semantisk valens. De modala hjälpverben har fått ett helt eget kapitel som har placerats i del 4 och härifrån hänvisas även till kapitlen om verbfraser i del 3. Man blir alltså tvungen att använda alla delarna utom inledningen för att kunna läsa om allt som har med hjälpverb att göra. I kapitlet om modala hjälpverb går SAG först igenom modalverben och de modala betydelseerna ganska översiktligt för att sedan gå igenom några av verben ett och ett med olika betydelsefunktioner.

NRG gör en annorlunda strukturering och lägger allt som har med hjälpverb och modalverb att göra under kapitlet Verbfraser, framför allt i delkapitlet "Sammensatte verbalformer og andre konstruksjoner der verbet inngår". Här tar de först upp definitionen av hjälpverb och huvudverb mycket kort och går sedan djupare in på de modala verben. I detta kapitel är det framför allt verbens formella egenskaper som fokuseras och den semantiska aspekten får vänta till ett delkapitel under Modus och modalitet där modalverben går igenom ett och ett.

2.2 Definitioner och avgränsningar

Mellan de båda grammatikorna finns alltså en del strukturella skillnader, men också stora likheter i hur de har behandlat detta ämne och i vilken ordning de tar itu med olika saker, som hjälpverb och huvudverb, formella kännetecken och semantiska funktioner. Både SAG och NRG tar först upp en rad formella kännetecken på dessa verb och går senare in på de semantiska funktionerna, dock enbart hos vissa viktiga

verb. De viktiga skillnaderna ligger snarare i vilken betydelse de formella och semantiska egenskaperna har och i vad som sägs om dem. Även när det gäller definitioner och avgränsningar av verbgrupperna finns stora likheter och skillnaderna återfinns främst i de mindre detaljerna.

Både SAG och NRG menar att gränsen mellan huvudverb och hjälpverb är vag och svår att dra. Ingen av dem försöker heller att göra det utan väljer att snarare se det som en glidande eller stegvis skala där verb med vissa egenskaper är mer typiska hjälpverb/modalverb än verb med färre av dessa egenskaper. Detta är dock mycket mer uttalat hos SAG. Dessa egenskaper är i första hand rent formella och berör verbens grad av självständighet och vilka former de kan förekomma i. I den mån verbens semantik tas upp i det här sammanhanget är det för att betona att de har grammatisk betydelse (NRG 1997:516) eller formordskaraktär (SAG 1999 2:536). SAG säger också att hjälpverben karakteriseras av "ett tämligen enkelt och allmänt betydelseinnehåll" (1999 2:536).

NRG nämner några få viktiga formella egenskaper för hjälpverb och tar upp betydligt fler som är utmärkande för modala hjälpverb och som skiljer de modala verben från andra verb. SAG har till stora delar samma slags egenskaper, men använder dem däremot enbart för att skilja hjälpverb från huvudverb. För att skilja ut de modala verben använder SAG i stället verbens betydelser. SAG gör här en ganska noggrann indelning efter olika modala betydelser och nämner en lång rad olika verb. NRG tar också upp de modala betydelserna, men ger det inte alls samma betydelse för definitionen. Visserligen tar de upp delvis samma betydelsekategorier, men dessa används inte för att avgränsa modalverben från andra hjälpverb och inte heller för att dela in modalverben i mindre grupper.

Eftersom de olika kriterier som används för att definiera och avgränsa modalverb och hjälpverb kan vara antingen formella eller semantiska, ska jag också dela in den noggrannare jämförelsen av dem i dessa två grupper och därför börja med beskrivningen av de formella kriterierna för att sedan övergå till de semantiska.

3. Formella egenskaper

Under rubriken formella egenskaper ryms alla faktorer som har med ordens form eller syntaktiska funktion att göra, dvs. från böjning och förekomsten av olika böjningsformer till vilka syntaktiska konstruktioner och kombinationer med andra ord verben kan förekomma i.

3.1 Formella egenskaper i SAG

SAG gör ingen formell definition av modalverben, men däremot en mycket grundlig sådan av hjälpverben. De lägger upp det hela så att de först räknar upp fem stycken viktiga hjälpverbsegenskaper som finns i varierande grad hos alla hjälpverb (se listan nedan). De verb som har alla egenskaperna är de mest typiska och de som saknar alla är omvänt typiska huvudverb. De första tre av dessa egenskaper går de sedan igenom i varsitt delkapitel med exempel, medan man för de andra hänvisas till andra paragrafer utanför hjälpverbsavsnittet där de förklaras bättre. En av de egenskaper som tas upp direkt har flera olika underavdelningar som också förklaras var för sig med exempel. Någon uppenbar baktanke med den ordning egenskaperna är räknas upp är svår att upptäcka och SAG nämner inte heller någon sådan.

Efter denna genomgång av egenskaperna följer ett avsnitt där några mer eller mindre typiska hjälpverb har satts upp i tabellform tillsammans med hjälpverbsegenskaperna så att man kan se hur många egenskaper varje verb har. I inledningen till detta avsnitt säger SAGs författare att de i tabellerna tillämpar "ett antal syntaktiska och morfologiska kriterier som är avsedda att ge utslag i de fall då den underordnade frasen är en verbfras" (1999 2:540). De är alltså inte tillämpbara på passivbildande hjälpverb som tar participfras (t.ex. *De blev hämtade vid bussen*) och sådana verb finns därför inte med i tabellerna.

Lista 1: Hjälpverbsegenskaper i SAG.

Hjälpverbsegenskaper:

- a) Kan inte ta annan bunden bestämning än den underordnade verbfrasen
- b) Den underordnade infinitivfrasen har få nominala karakteristika
 - b I) Kan inte ta en icke-pronominell nominalfras som bestämning i stället för infinitivfrasen
 - b II) Infinitivfrasen vid de flesta typiska hjälpverb saknar *att*
 - b III) Kan inte stå i passiv
- c) Kan inte vara korrelerat *åt göra (det)*
- e) Subjektsautonomt
- f) Defekt och/eller oregelbunden böjning

<i>I tabellerna:</i>		<i>Exempel:</i>	<i>måste</i>	<i>vilja</i>	<i>behöva</i>
Ej vanl. objekt	(a)–(b)		+	+	–
Ej <i>att</i>	(b II)		+	+	+
Ej passiv	(b III)		+	+	+
Ej korr. till <i>göra</i>	(c)		+	?	–
I utbrytningsmatris	(e)		+	–	–
Aktiv ≈ passiv	(e)		+	–	?
Expletivt subjekt	(e)		+	?	+
Defekt/oregelb. böjn.	(f)		+	+	–

Tabellerna är mycket överskådliga och visar tydligt hur hjälpverbsaktiga de verb som tas upp är, men om man granskar egenskaperna i tabellerna så visar det sig att de inte överensstämmer helt med de som nämndes i början av kapitlet. Vid en noggrannare läsning visar det sig visserligen att alla kan hänföras till de tidigare nämnda egenskaperna, men det framgår inte på annat sätt än genom hänvisningarna till andra paragrafer. Här kan man t.ex. se att tre av kriterierna i tabellerna alla hänvisar till avsnittet om subjektsautonoma verb, som ligger utanför hjälpverbsavsnittet. Det är något förvirrande att det inte finns en tydligare koppling mellan de första fem viktiga hjälpverbsegenskaperna och kriterierna i tabellerna, liksom att de sistnämnda inte är förklarade i stycket före tabellerna. Jag saknar också en motivering till varför just dessa kriterier är medtagna i tabellerna och varför man inte har utgått från de första fem på ett tydligare sätt. Lite onödigt otydligt är det också att de fem hjälpverbsegenskaperna inte kallas exakt likadant när de först räknas upp som i det avsnitt där de förklaras. Egenskapen "Vid det typiska hjälp verbet har den underordnade infinitivfrasen få nominala karakteristika" (1999 2:537) förvandlas således till "Det typiska hjälp verbet har en underordnad verbfras med svag objektskarakter" (1999 2:538). Detta är inte helt lätt att känna igen om man inte med hjälp av hänvisningen i början vet att det är rätt avsnitt.

3.2 Formella egenskaper i NRG

NRG berör avgränsningen mellan hjälpverb och huvudverb kort och ytligt och nämner bara något enstaka exempel på en typisk egenskap för ett hjälpverb, t.ex. att hjälpverb i regel tar ett huvudverb i infinitiv eller perfekt particip. Däremot är de desto grundligare när det gäller att definiera modalverben med hjälp av typiska egenskaper och här kommer det fram några som får anses vara generella hjälpverbsegenskaper även i norska, t.ex. att verben inte kan förekomma som självständiga verb med nominal utfyllnad. Att dessa kriterier kan anses gälla för alla hjälpverb i högre eller lägre grad nämns dock inte explicit.

Avgränsningen av modalverben består främst i en upprädnings av några verb som NRG räknar som de "egentliga" modalverben och sedan följer några viktiga kännetecken på dessa verb. Efter dessa följer också en rad andra egenskaper hos dessa verb, men det är inte klart om även dessa följande egenskaper ska räknas som kriterier för vad som är ett modalverb. Det är inte heller helt klart vilka av de första kännetecknen som egentligen är viktiga modalverbskriterier. De kriterier

som används för att skilja modala från "modalliknande" verb nämns i alla fall samtliga bland de allra första på den första sidan, framför allt gäller det att verben kan förekomma som självständigt verb i andra betydelser och att de kan stå utan infinitivmärke.

Förutom de egentliga modalverben nämns nämligen också en rad andra, modalliknande, verb som kan förekomma i modal betydelse, men som inte räknas bland de egentliga modalverben eftersom de saknar en eller flera typiska modalverbsegenskaper. För vissa verb kan antalet sådana egenskaper variera så att de har alla egenskaperna när de används i modal betydelse, men inga av dem när de används i andra betydelser. Avgränsningen av modalverben blir på detta sätt klar och tydlig. De verb som enbart förekommer med alla modalverbsegenskaperna räknas till de egentliga modalverben, de som saknar vissa egenskaper alltid eller ibland räknas som modalliknande och de verb som bara har några få av egenskaperna räknas inte alls som modala.

NRG drar alltså en ganska skarp linje mellan modalverb och andra hjälpverb och de är mycket tydliga med vilka verb de räknar till vilken kategori. Jag saknar dock en ordentlig genomgång av begreppet hjälpverb och framför allt ett tydliggörande av att gränsdragningen är svår att göra och att många av de egenskaper som nämns som utmärkande för modalverben i själva verket kan tillämpas på alla slags hjälpverb i högre eller lägre utsträckning. Det är också synd att de inte har gjort framställningen av de typiska egenskaperna hos modalverben tydligare så att det redan vid en ytlig genomläsning framgår vilka som räknas som utmärkande egenskaper och om alla, eller annars vilka som, också kan användas som kriterier på vad som är ett typiskt modalverb.

Lista 2: Hjälpverbs- och modalverbsegenskaper i NRG.

Hjälpverb:

- Hjälpverb tar i regel ett huvudverb i perfekt particip eller i infinitiv
- Hjälpverb kan inte vara korrelerat till *gjøre*

Modalverb: Kännetecken

- Preterito-presentisk böjning, med vissa undantag
- Förekommer inte i imperativ
- Kan inte förekomma som självständiga verb med nominal utfyllnad och förekommer därmed inte heller i passiv

Modalverb: övriga egenskaper

- Tar infinitiv utan *å*. Modalverb i preteritum kan i stället för infinitiv följas av perfekt particip men då är *ha* eller *være* underförstått
 - Kan uppträda utan efterföljande huvudverb, förbinds då med adverbial och anger riktning. Här kan man räkna med underförstått rörelseverb
 - Kan kombineras med andra modalverb före huvud verbet. Alla modalverb kan dock inte stå varsomhelst i en sådan kombination. Satsens betydelse varierar med hur verben kombineras
-

3.3 Jämförelse av formella egenskaper i SAG och NRG

Den stora skillnaden mellan SAG och NRG när de gäller de formella egenskaperna är, som nämndes ovan, att SAG enbart använder dem till att avgränsa hjälpverb från huvudverb medan NRG nästan enbart använder dem för att avgränsa modalverben från andra verb. Det är dock tydligt om man granskar egenskaperna att flera av de NRG nämner även är tillämpliga på hjälpverb i största allmänhet, något man också kan misstänka av att det finns stora överensstämmelser mellan SAG och NRG i vilka egenskaper de tar upp. I listan nedan har jag ställt upp egenskaperna så att man lätt ska kunna se vilka som närmast motsvarar varandra. När det gäller NRG har jag inte gjort någon åtskillnad på vilka egenskaper som gäller hjälpverb eller modalverb.

Lista 3: *Formella egenskaper i SAG och NRG.*

SAG	NRG
a) Kan inte ta annan bunden best. än den underordnade verbfrasen	- Tar huvudverb i infinitiv el. particip
b) Den underordnade infinitivfrasen har få nominala karakteristika	
b I) Kan inte ta en icke-pronominell nominalfras som bestämning	- Kan inte förekomma som självständiga verb med nominal utfyllnad
b II) Infinitivfrasen saknar <i>att</i>	- Tar infinitiv utan <i>å</i>
b III) Kan inte stå i passiv	- Kan inte stå i passiv
c) Kan inte vara korrelerat <i>åt göra (det)</i>	- Kan inte vara korrelerat till <i>gjøre</i>
e) Subjektsautonomt	
f) Defekt och/eller oregelbunden böjning	- Preterito-presentisk böjning
	- Kan uppträda utan huvudverb, ihop med adverbial (underförstått rörelseverb)
	- Kan kombineras med andra modalverb, dock inte i vilken ordning som helst
	- Kan inte stå i imperativ

Av ovanstående uppställning kan man tydligt se att det finns större skillnader i beskrivningen än vad som är motiverat genom skillnader i språken. Många av de som nämns för bara det ena språket ovan är direkt tillämpliga även på det andra, t.ex. att hjälpverben tar ett huvudverb i infinitiv eller particip eller att verben kan kombineras efter speciella regler. Oliketerna beror alltså knappast på språkskillnader utan snarare på skillnader i hur SAG och NRG har beskrivit verben och vilka egenskaper de har räknat som viktigast. De nyss nämnda egenskaperna nämns visserligen båda av SAG, men inte bland de viktigaste hjälpverbsegenskaperna utan på andra ställen där de inte spelar en

lika framträdande roll. Att verben kan kombineras på olika sätt nämns t.ex. av SAG i en kommentar de gör precis i början av kapitlet till ett påstående om att den verbfras som är underordnad hjälpverbet i de flesta fall är en infinitivfras (1999 2:536). I kommentaren hänvisas till en paragraf under det första kapitlet om verbfraser och man får därför ingen information här om hur utmärkande denna egenskap är för de modala hjälpverben.

Att språkskillnaderna inte kan vara så stora framgår också av att en stor del av egenskaperna överensstämmer mellan grammatikorna. Det är dock inte heller här riktigt så enkelt som det ser ut. Även om en viss egenskap anses tillräckligt viktig för att nämnas av både SAG och NRG så betyder det inte att den fungerar på exakt samma sätt i både norska och svenska. En viktig skillnad är att SAG använder egenskaperna för hjälpverb medan NRG nästan enbart tar upp dem för modalverb och detta kan spegla en språklig skillnad och inte bara en skillnad i beskrivning. För att ta reda på om så är fallet, och om man häri kan få en förklaring till att SAG använder de formella egenskaperna för hjälpverb medan NRG gör det för modalverb, ska jag granska några av de ovannämnda egenskaperna närmare. Eftersom två av de egenskaper som stämmer överens mellan grammatikorna även är de oftast nämnda i de äldre svenska grammatikböckerna som jag nämnde i inledningen (se 1.1), och därför kan anses vara bland de viktigaste, ska jag nöja mig med dessa två och granska dem närmare nedan. Det gäller då att verben har avvikande böjning och att de tar infinitiv utan infinitivmärke.

3.3.1 Avvikande böjning

Denna egenskap skiljer sig något åt i hur den beskrivs i de olika grammatikorna, men har till största delen samma innehåll. NRG säger att de modala verben utmärks av att de, med ett undantag, har preterito-presentisk böjning medan SAG säger att ett typiskt hjälpverb utmärks av att det har defekt och/eller oregelbunden böjning.

Preterito-presentiska verb är en speciell grupp verb som, redan under samgermansk tid, utmärkte sig genom sin speciella böjning. Som namnet antyder har dessa verb preteritumformer i presens. Det är tidigare starka verb vars preteritum har fått en presensbetydelse och som har förlorat sina gamla presensformer och fått nya (svaga) preteritumformer. Denna böjningstyp upphörde att vara produktiv redan under samgermansk tid och många av de verb som då hörde till denna verbgrupp har sedan länge övergått till regelbunden böjning. Några verb

har dock bevarat en del av denna gamla böjning och de flesta av dessa hör i dag till de verb som brukar räknas till de typiska modalverben. För svenskans del gäller det *kunna*, *må-måtte*, *skola*, *vilja* och *veta* (1999 2:572) och för norskans *kunne*, *skulle*, *ville*, *må* och *vite* (1997:491), samt *eige* och *turve* i nynorsk (1997:507). Av dessa hör alla utom *veta/vite*, *eige* och *turve* till dagens modalverb. Alla dessa verb har det gemensamt att de saknar vanlig presensändelse och eftersom det är mycket få andra verb som delar denna egenskap har det framför allt varit på grund av detta som denna egenskap varit så viktig i äldre grammatikor (se 1.1).

SAG väljer att kalla denna egenskap för "defekt och/eller oregelbunden böjning" och kan då täcka in fler verb än de preterito-presensiska, t.ex. verb som saknar vissa böjningsformer som *lär*, *måste*, *törtorde*, och andra verb som har en mer eller mindre unik böjning som *böra*, *töras* och *få*. Några av dem som SAG räknar till denna grupp har presensändelse, men det saknas hos de flesta. Man lyckas på detta sätt täcka in både de traditionella modalverben och en rad andra hjälpverb. Här nämns det också att utmärkande drag hos dessa verb är att de aldrig eller sällan har imperativformer och *s*-former. Här kommer alltså ytterligare en av de punkter NRG nämner in, nämligen avsaknaden av imperativböjning. SAG har också en underavdelning där bara de gamla preterito-presensiska verben ingår, men denna kallas "halvsvaga verb" och termen "preterito-presensisk" nämns inte alls.

NRG inleder avsnittet om modala hjälpverb med orden: "Til de **egentlige modalverbene** i norsk regner vi *kunne*, *skulle*, *ville*, *måtte*, *burde* og (nn.) *lyte*. Med unntak av *lyte* har disse verbene preterito-presensisk bøyning." (1997:526). Vid jämförelsen med avsnitten om preterito-presensiska verb och med SAG blir genast två saker tydliga. Den ena är att det finns ett fel i texten. Verbet *burde* är inte preterito-presensiskt och det borde alltså ha stått: "Med unntak av *burde* og *lyte* ...". Visserligen kan preteritumformen *burde* användas i presensbetydelse (jämför t.ex. *Vi burde være framme nå* och *Vi bør være framme nå* (1997:615), men det hör det inte till den gamla böjningsklassen preterito-presensiska verb och det har inte heller utvecklats så långt som dessa verb en gång gjorde. Den andra är att norskan inte har något behov av att utvidga denna grupp till verb med avvikande böjning, eftersom nästan alla de verb som räknas som modalverb är preterito-presensiska. Svenska verb med defekt böjning som *lär* och *måste* saknar motsvarigheter i norskan.

NRGs term för denna egenskap är alltså mer exakt än den svenska, men det går inte att förneka att den svenska är enklare att förstå. Saknar man kunskap om vad det innebär att dessa verb är preterito-pre-

sentiska måste man slå upp de stycken där denna böjning förklaras för att kunna förstå vad som menas och det är knappast särskilt pedagogiskt.

3.3.2 Infinitiv utan infinitivmärke

Egenskapen att ta infinitiv utan infinitivmärke beskrivs på samma sätt av SAG och NRG och kallas ungefär detsamma, men skiljer sig i att det i norskan används som ett viktigt kriterium på vad som är ett typiskt modalverb, medan det i svenskan endast används för att karaktärisera de typiska hjälpverben. För att ta reda på om det finns någon skillnad även i bruket har jag gjort sökningar i två stora textkorpusar med moderna textmaterial, PAROLE (25 miljoner ord) och The Oslo Corpus of Tagged Norwegian Texts (18,5 miljoner ord). Båda finns åtkomliga via Internet. I båda har jag sökt dels på vanliga modalverb och modalliknande verb, dels på konstruktionen verb+infinitiv för att få fram alla verb som förekommer utan infinitivmärke. (Resultaten från undersökningen på det svenska materialet finns presenterad i Lagervall 1999b.)

För svenskans del visade det sig att det är omöjligt att dra någon gräns mellan verb som har infinitivmärke och verb som inte har det. Hjälpverben fördelar sig på en skala från de som alltid tar ren infinitiv till de som aldrig gör det. Vanligast är dock att andelen ligger över 80% eller under 30% och det finns mycket få verb som är lika vanliga med båda konstruktionerna. De traditionella modalverben återfinns alla bland de som har minst 99% ren infinitiv. Modalverben är dock inte ensamma om en så hög andel utan här finns även verb som *behöva*, *bruka* och *råka*. Egenskapen att förekomma utan infinitivmärke är alltså inte begränsad till de modala hjälpverben, även om den är ett utmärkande drag för denna verbgrupp. Snarare bör den betraktas som ett drag som de flesta hjälpverb har i högre eller lägre grad, och som främst innehas av typiska hjälpverb medan mer huvudverbsliknande verb har den i betydligt lägre grad.

Det norska materialet visar att det även här finns en viss glidande skala från de verb som enbart tar ren infinitiv till de som alltid tar infinitivmärke, men det finns färre verb som ligger i mitten av skalan och färre verb överhuvudtaget som kan förekomma med ren infinitiv. De verb som räknas som egentliga modalverb har alla i princip 100% ren infinitiv, enstaka undantag med *å* förekommer men är mycket sällsynta. De mest närliggande verben, *få* och *tore*, har en motsvarande andel. Andra modalliknande verb som NRG nämner, t.ex. *behøver*,

trenger, orker och pleier, har däremot en mycket låg andel ren infinitiv, från 25% och nedåt. Utöver de verb som NRG nämner har jag bara hittat ett enda ytterligare exempel som förekommer med ren infinitiv och det är *late*, motsvarigheten till det svenska *låta*. I formen *lar* förekommer detta verb enbart med ren infinitiv och det får anses som en brist att NRG har missat att nämna detta.

Det är tydligt att det finns en stor samstämmighet mellan svenska och norska i bruket av ren infinitiv efter hjälpverb. Alla de verb som brukar anses som typiska modalverb har näst intill 100% ren infinitiv och därutöver finns det en grupp som varierar. Skillnaden är framför allt att denna grupp är mycket större i svenskan och att gränsen mellan modalverben och de andra verben är mycket skarpare i norskan. Inget av de modalliknande verben i norskan når heller upp i samma andel ren infinitiv som de modala. Ett visst fog för att SAG använder detta kriterium för hjälpverb och att NRG gör det för modalverb finns det alltså, även om det inte är riktigt så enkelt i verkligheten.

4. Semantiska egenskaper

Förutom att ha en rad formella egenskaper har de här verben också olika semantiska sådana. Under denna rubrik faller verbens betydelser och hur verben kan placeras in i grupper efter vissa gemensamma drag i betydelsen. Här kommer jag att fokusera på modala betydelser och olika betydelsegrupper och inte gå in djupare på de enskilda verben.

4.1 Semantiska egenskaper i SAG

SAG tar upp semantiska egenskaper hos modalverben ganska grundligt, men går även in på olika semantiska grupper när det gäller hjälpverb generellt. Eftersom de är ganska utförliga ska jag nedan både titta på vad de säger när det gäller hjälpverben och vilka semantiska grupper de nämner för modalverben.

4.1.1 Semantiska indelningar av hjälpverben

Som jag nämnt ovan, så använder SAG inte de formella egenskaperna hos hjälpverben för att, på något sätt, avgränsa de modala verben från andra hjälpverb, utan gör denna avgränsning helt på semantiska grunder. Till att börja med delas hjälpverben in i några olika semantiska

grupper där de **modala** verben är en. De övriga är **temporala**, **passivbildande**, **aktionella** och **kausativa**. Med denna indelning vill SAG täcka så många olika typer av hjälpverb som möjligt. Här görs faktiskt också en koppling till de formella hjälpverbsdragen, genom att författarna påpekar att antalet hjälpverbsegenskaper ofta är högst hos de temporala verben och därefter har en sjunkande andel från passivbildande och modala till aktionella och kausativa. De mest typiska hjälpverben påträffas därför bland de temporala hjälpverben och de modala befinner sig i mitten av skalan ungefär. Man kan därför anta att de modala verben befinner sig i mitten av skalan även när det gäller antalet hjälpverbsegenskaper på så sätt att de här verben sällan har alla hjälpverbsegenskaperna. Riktigt så enkelt är det dock inte för i och med att de temporala och passivbildande verben är ganska få, så ökar också antalet verb i varje grupp från temporala till kausativa och det är därmed relativt få verb som kan anses vara mer typiska hjälpverb än de modala. Av de verb som tas upp i tabellerna med hjälpverbsegenskaper och som har alla de nämnda egenskaperna så återfinns samtliga bland de traditionella modalverben, t.ex. *skola*, *lära*, *torde*, *böra*, *måste* och *kunna*. En viss reservation får dock göras här för de passivbildande och temporala verben. Dessa är ganska speciella i och med att det passivbildande *bli(va)* inte är medtaget i tabellerna och det temporala *skola* även kan vara modalt, och har nästan samma egenskaper i båda funktionerna.

Förutom denna indelning i olika betydelsegrupper så tar SAG inte upp något mer utförligt förklarande om verben i dessa grupper i hjälpverbskapitlet utan hänvisar till andra avsnitt i verbkapitlet. För temporala hjälpverb hänvisas till avsnittet om tempus och för passivbildande till avsnittet om passiv medan de aktionella och kausativa återfinns i delkapitlet om semantisk valens. I detta kapitel går man även in på subjektsautonoma verb, vilket nämns som en viktig egenskap hos hjälpverb. De modala verben slutligen har ett eget kapitel i del 4. Modalverben är alltså den grupp som får mest utrymme och får anses vara bäst beskrivna av hjälpverbsgrupperna.

En brist i detta tycker jag är att det inte ges några konkreta uppräkningsningar på vilka verb som hör till vilken kategori, varken vad gäller de semantiska grupperna eller hjälpverbsegenskaperna. Hade man t.ex. fått veta vilka verb som anses ha flest hjälpverbsegenskaper och vilka verb som hör till varje betydelsegrupp så hade man kunnat se om det finns några samband däremellan.

4.1.2 Semantiska indelningar hos modalverben

De modala verben i SAG delas in i fyra underkategorier: **epistemiska**, **deontiska**, **potentiella** och **intentionella**. Dessa grupper tjänar dels till att avgränsa modalverben från andra hjälpverb, dels till att dela in de verb som kan användas i modal betydelse i olika grupper, dock delvis överlappande eftersom vissa verb kan förekomma i flera grupper. Efter en kort inledning går SAG igenom varje betydelsegrupp för sig, och förklarar och ger exempel, samt tar upp olika underavdelningar med exempel på verb som passar in. Här nämns ganska många verb, betydligt fler än de traditionella modalverben. En lista på vilka som nämns i varje grupp finns i lista 4 nedan.

Denna framställning är mycket klar och tydlig, men inte heller här görs någon klar avgränsning mot andra verb. Det framgår t.ex. inte om det finns fler verb än de som nämns som kan passa in i de olika betydelsegrupperna, men man kan misstänka att så är fallet eftersom verbet *låta*, som ofta räknas som modalt eller modalliknande, inte finns med någonstans. Det framgår inte heller vilka verb av dem som nämns som ska räknas till som modala hjälpverb, såvida inte alla ska räknas dit. Ett problem här är att det inte görs någon åtskillnad mellan modala hjälpverb och huvudverb med modal betydelse. Kapitlet heter "Modala hjälpverb", men det delkapitel som radar upp de olika verben har rubriken "Några modala hjälpverb och hjälpverbsliknande huvudverb", något som egentligen hade varit en mer passande titel på hela kapitlet. Ett annat problem är att de inte gör någon koppling till de formella hjälpverbsdragen och därmed inte heller någon åtskillnad mellan typiska hjälpverb och mer atypiska sådana. En sådan koppling hade här varit värdefull för att visa om de mest typiska hjälpverben fördelar sig över alla betydelsegrupper eller till största delen finns i en och samma. De flesta av de verb som har alla hjälpverbsegenskaperna i tabellerna i kapitlet om hjälpverb är nämligen epistemiska och då kan man misstänka att det kan vara så att denna betydelsegrupp innehåller fler typiska hjälpverb än de andra. Av de traditionella modalverben (se 1.1) är också alla utom *vilja*, *få* och *låta* epistemiska.

Lista 4: *Modala hjälpverb och hjälpverbsliknande huvudverb.*

Epistemiska	Deontiska	Potentiella	Intentionella
skall, skulle*	skola		skola
lära			
torde			
måste	måste		
bör	böra		
kan	kunna	kunna	
behöver inte	behöva		
må, måtte	må, måtte		
verkar			
förefaller			
tycks			
se ut			
befinnes			
	slippa		
	få		
		förmå	
		hinna	
		makta	
		orka	
		våga	
		törs	
		tåla	
		klara	
		(miss)lyckas (med)	
			avse
			ämna
			tänka
			vilja
			gitta
			idas
			nännas

*Verben är här återgivna i den form som SAG nämner dem i.

4.2 Semantiska egenskaper i NRG

NRG tar också upp olika betydelsegrupper för de modala verben, men nöjer sig med **epistemisk** och **deontisk**. De nämner också gruppen **dynamisk**, som i stort sett bara innehåller verbet *kunne*, men säger att denna grupp, enligt deras uppfattning, inte riktigt går att jämföra med de andra två och föredrar att inte räkna denna till huvudkategorierna (1997:581). Denna betydelsegrupp är väl närmast jämförbar med den potentiella gruppen hos SAG.

Till skillnad från SAG så tar NRG inte med några hjälpverbsliknande huvudverb i betydelsegrupperna utan enbart de s.k. egentliga

modalverben, dvs. de verb som har alla modalverbsegenskaperna. Det blir således mycket färre verb i grupperna än hos SAG. Alla de verb som NRG tar upp kan också förekomma i både epistemisk och deontisk betydelse, så någon egentlig indelning av verben är det inte fråga om. Samma mönster visar sig även i de svenska verben om man bara tittar på de som har motsvarigheter bland de norska. Alla dessa verb, med undantag för *vilja*, kan både vara epistemiska och deontiska. Det är främst de verb som inte har några motsvarigheter i NRG som utgör grupperna aktionella och potentiella i SAG. Genom sitt urval har därmed NRG inget behov av fler grupper än just epistemisk och deontisk. Den stora skillnaden mellan SAG och NRG här består alltså snarare i att SAG tar med många fler verb än på faktiska skillnader mellan språken.

En brist hos NRG är att denna indelning och förklaring av semantiska grupper enbart tillämpas på de egentliga modalverben med ett tillägg för *få*, som är ett av de mest modallika. Andra hjälpverb och modalliknande verb nämns alltså inte. Vissa av de modalliknande som nämns tidigare har dock motsvarigheter i de verb som nämns av SAG, t.ex. *slippe* (*slippa*), *makte* (*mäkta*) och *orke* (*orka*) och bland dessa verb finns det i SAG exempel på alla betydelsegrupperna. NRG lägger heller ingen stor vikt vid den semantiska aspekten för definitionen av modalverben.

Lista 5: *Egentliga modalverb i NRG.*

Epistemisk	Deontisk	(Dynamisk)
kan, kunde må, måtte skal, skulle bør, burde vil, ville lyt, laut	kan, kunde må, måtte skal, skulle bør, burde vil, ville lyt, laut	kan

Verb som nämns som modalliknande:

1. *få* och *tore*. Dessa kan förekomma som självständiga verb, men som hjälpverb har de alla modalverbens egenskaper.
2. *behøve*, *slippe*, *trenge*, *være nødt til*. Dessa förekommer inte i imperativ och *behøve*, *slippe* och *trenge* tar infinitiv utan *å*.
3. *greie*, *klare*, *makte*, *orke* och *gidde*. Dessa kan både ta infinitiv med och utan *å*.

4.3 Jämförelse av semantiska egenskaper i SAG och NRG

Det finns stora likheter mellan SAG och NRG i vilka betydelsekategorier de använder för att karaktärisera och dela in verben, och de verb

som nämns i båda fördelar sig över de olika betydelsegrupperna på ungefär samma sätt. Det är också tydligt att skillnaderna mellan språken är små och framför allt består i betydelsenyanser hos enskilda verb.

Den stora skillnaden består i stället i att SAG är mycket grundligare än NRG och ger de semantiska egenskaperna mycket större utrymme genom att dessa, och inte de formella egenskaperna, används för att definiera modalverben. SAG tar upp många fler verb och använder fler betydelsegrupper för att dela in dessa. NRG har redan från början starkt begränsat antalet verb som de räknar med och det gör att behovet av många betydelsegrupper blir mindre. Eftersom alla dessa verb kan förekomma i samma betydelsegrupper går det inte att använda den semantiska aspekten som grund för en indelning av verben.

Nackdelen med SAG är dock att de inte urskiljer någon grupp med typiska modalverb, t.ex. genom rangordning av betydelsegrupperna eller genom att nämna vilka som brukar räknas dit, och att de inte skiljer ut hjälpverben från huvudverb med modal betydelse. De kunde också ha nämnt om de verb som tas upp är alla möjliga modalverb eller om de bara är exempel på sådana. Vidare är det synd att de inte gör någon koppling till verbens formella egenskaper så att man kunnat se i hur hög grad de typiska modalverben och typiska hjälpverben stämmer överens.

NRG, å sin sida, har gjort det lätt för sig genom att begränsa antalet verb från början och undvika gränsdragningen mot modalliknande verb och huvudverb med modal betydelse. På detta sätt behövs inga fler betydelsegrupper och heller ingen semantisk indelning, eftersom alla de kvarvarande verben förekommer i båda betydelsekategorierna. De modalliknande verben nämns inte alls i detta sammanhang, något som skulle ha varit ett värdefullt tillskott. Detta är en svår problematik och varken SAG eller NRG har lyckats riktigt bra med att lösa den. SAG tar med alldeles för många verb utan att närmare förklara varför eller om verben verkligen är modala hjälpverb, och NRG undviker alla verb som ligger utanför den lilla kärnan av modalverb som de har begränsat sig till redan i början.

5. Slutdiskussion

Det är uppenbart att hjälpverb i allmänhet och modala hjälpverb i synnerhet är svåra att definiera och avgränsa och att det finns olika sätt att bemöta problemen. SAG och NRG har mycket gemensamt i hur de lägger upp beskrivningarna, men skiljer sig ändå på några väsentliga punkter.

När det gäller de formella egenskaperna är överensstämmelsen stor mellan vilka egenskaper som nämns. Visserligen är det uppenbart att den hade kunnat vara ännu större, eftersom de flesta egenskaper som nämns finns i båda språken, men alla egenskaper är inte heller lika viktiga för definitionen. Dock kunde båda ha varit tydligare med vilka egenskaper som är viktigast för avgränsningen mot andra verb. Den stora skillnaden här är i stället att SAG använder dessa egenskaper som utmärkande drag hos hjälpverb, medan NRG framför allt använder dem för modalverb. En noggrannare undersökning av två av egenskaperna visade att språkskillnaderna är så pass stora här att en sådan skillnad faktiskt kan vara berättigad, även om den är en förenkling av verkligheten i båda fallen. Språken har det gemensamt att dessa egenskaper kan tillämpas på en rad olika hjälpverb, varav de mest typiska oftast hör till de traditionella modalverben, och skiljer sig i att egenskaperna kan tillämpas på betydligt fler verb i svenskan än i norskan. Gränsen mellan typiska och otypiska verb är också skarpare i norskan än i svenskan. En annan viktig skillnad mellan SAG och NRG är att den senare utgår från en grupp s.k. egentliga modalverb, som väl i princip överensstämmer med de som traditionellt brukar räknas som sådana, medan SAG visserligen ger exempel på hjälpverb och modalverb av olika slag men inte nämner vare sig vilka som är mest typiska eller vilka som traditionellt brukar räknas dit.

De semantiska egenskaperna uppvisar också en ganska stor överensstämmelse. Visserligen är skillnaderna stora vid en ytlig betraktelse, t.ex. mellan antal betydelsegrupper, indelningen av verben och, framför allt, i antalet verb som nämns, men en närmare granskning visar att SAG och NRG ändå gör samma typ av semantisk karakterisering och att språkskillnaderna här är mycket små. Det främsta skälet till olikheterna i beskrivningen är att NRG har ett helt annat utgångsläge genom att redan i början starkt begränsa antalet verb. För de egentliga modalverben de tar upp behövs bara två betydelsegrupper och det är inte möjligt att använda dessa för att göra en indelning av verben eftersom alla verb förekommer i båda. SAG gör här ingen avgränsning till en viss grupp verb utan tar med även hjälpverbsliknande huvudverb. Det är inte heller helt klart om de verb som nämns är alla möjliga sådana eller om de bara är exempel. Båda varianterna är återigen en förenkling av verkligheten. I NRG skulle det ha varit bra med några ord om att det inte är riktigt så enkelt som det ser ut, t.ex. att det finns fler verb än de egentliga modalverben som kan förekomma i modala betydelser. Det hade också varit bra med en kommentar om vilka betydelsegrupper de modalliknande verben kan räknas till. SAG däremot

skulle ha tjänat på ett förtydligande av vilka verb av alla de som nämns som egentligen kan räknas som modala hjälpverb.

Något jag saknar i båda grammatikorna är en koppling mellan de formella och semantiska egenskaperna. SAG gör visserligen ett försök till en sådan när de nämner att antalet formella egenskaper vanligen är störst hos de temporala hjälpverben och sedan minskar för varje grupp ner till de kausativa, men den är väldigt vag och gäller bara för hjälpverb generellt. Ett försök till en sådan här koppling finns hos Sundman (1983). Hon undersöker sambandet mellan ett hjälpverbs formella egenskaper, dess betydelse och dess placering i en verbkedja (en kombination av ett eller flera hjälpverb och ett huvudverb). Bland resultaten kan nämnas att det verkar som de mest hjälpverbsaktiga verben oftast är epistemiska och/eller deontiska, har de flesta hjälpverbsegenskaperna och vanligen står först i verbkedjor. Av dessa tillhör också de flesta gruppen traditionella modalverb. Verb som även kan förekomma som huvudverb kan också förekomma i andra betydelsegrupper och på andra platser i verbkedjan. Hon kommer också fram till att svenskans modalverb inte bara bör innehålla de traditionella verben utan också verb med modal betydelse som är mindre hjälpverbsaktiga. Det senare har SAG tillämpat i kapitlet om modala hjälpverb, men jag saknar ändå en förklaring eller kommentar om vad de har gjort och varför. En tydligare framställning med kommentarer till kopplingar mellan formella och semantiska egenskaper i både SAG och NRG hade gett en bättre helhetsbild, både av hjälpverb och modalverb.

För att sammanfatta mina intryck av de båda grammatikorna kan jag säga att båda gör en ganska grundlig och intressant genomgång av de modala hjälpverben. Som jag tidigare nämnt har de ungefär samma syfte, målgrupp och teoretiska bakgrund. Trots detta är det dock tydligt att NRG har en mycket större anknytning till traditionell grammatik än vad SAG har. Detta gör också NRG till den mer lättillgängliga av de två eftersom en läsare med lite bakgrundskunskap känner igen mycket i den. Bortsett från en viss otydlighet är NRG också den mest pedagogiska. För att kunna ta till sig det som SAG skriver bör man vara ganska insatt i ämnet redan och dessutom beväpnat sig med en del tålamod eftersom det tar tid att tränga in i texten. Däremot bjuder SAG på en mycket grundligare genomgång och tar upp många fler detaljer än NRG. Jag saknar ibland en anknytning till den traditionella grammatiken, men det kan också vara en fördel att helt bortse från den eftersom man då kan angripa hjälpverben på ett annat sätt. Det är tydligt att det finns mer att göra inom ämnet och att både SAG och NRG kunde ha tagit upp betydligt mer än de har gjort, men med tanke på att

utrymmet alltid har sina begränsningar har de ändå fått med det väsentligaste.

Litteratur

- Faarlund, J.T., Lie, S. & Vannebo, K.I. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Teleman, U., Hellberg, S. & Andersson, E. 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm. Norstedts ordbok.
- Lagervall, M. 1999a. De modala verbens definition och avgränsning. [Opubl. kursuppsats.] Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Lagervall, M. 1999b. Jakten på det försvunna infinitivmärket. Om definitionen av modala hjälpverb och infinitiv utan *att*. I: *Från data-skärm till forskarpärm. Språkliga studier tillägnade Birgitta Ernby i juni 1999*. MISS 25. Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Sundman, M. 1983. Svenska modalverb – ett kontinuum från hjälpverb till huvudverb? I: *Struktur och variation. Festskrift till Bengt Loman 7.8. 1983*. Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi Forskningsinstitut nr. 85.